

MÁRIA KOHUTOVÁ⁹

TÖRTÉNELMI DEMOGRÁFIAI KUTATÁSOK

CSEHSZLOVÁKIÁBAN

⁹Dr. Mária Kohútová a Bratislavai Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének munkatársa.

Régóta ismert a demográfiai faktorok tanulmányozásának jelentősége a történelmi folyamatokban, mégis e problémakör kutatása elsősorban Csehszlovákia területén terjedt ki. A szlovák történelemtudomány meglehetősen fiatal, ezért a történelmi demográfia terén sem tudott felmutatni olyan kiemelkedő eredményeket mint a cseh történet-tudomány. Azt nem állíthatjuk azonban, hogy a múltban nem kutattak, avagy a mai Szlovákiában nem tanulmányozzák a lakosság fejlődésének problémakörét.

Az egyik alapvető probléma, amellyel a cseh kutatók foglalkoztak, Csehszlovákia lakosságának számszerű meghatározása a harminc éves háború előtti, de különösen a háborút követő években, valamint a háború a lakosság fejlődésére gyakorolt hatásának elemzése /1/.

A cseh történelmi demográfia egyik nagy jelentőségű eredménye Csehszlovákia, Morvaország és Szilézia lakossága 1754. évtől kezdődő összeírásainak megjelentetése, ennek kritikus értékelése és revíziója /2/. Az összeírásokat leginkább L. Kárnikova használta föl Csehszlovákia lakosságának 1754-1914 évek közötti időszakban kialakuló fejlődésével foglalkozó monográfiájában, amelyben többek között elemzi a gazdasági, szociális és népesedési viszonyok kapcsolatát is /3/.

A történelmi demográfiai kutatások fejlődéséhez nagyban hozzájárult az is, hogy a Csehszlovák Tudományos Akadémia keretein belül 1967 márciusában létrehozták a történelmi demográfiával foglalkozó Bizottságot. Ez a bizottság koordinálja a Csehszlovákia területén folyó történelmi-demográfiai kutatásokat. Történelmi-demográfia - Historická Demografie - címmel folyóiratot is megjelentet. Ebben a folyóiratban elsősorban azok a tanulmányok látnak napvilágot, amelyek a téma szűk körű specializálódása miatt nem kerülhetnek közlésre a történelmi folyóiratokban és gyűjteményekben. A folyóirat továbbá áttekintést nyújt a külföldi irodalomról, valamint bibliográfiájában ismerteti a cseh történelmi demográfia témakörében született új munkákat.

Szlovákiában eleinte nem igen választották szét a statisztikát és a demográfiát, így a statisztikai munkák gyakran tartalmazták valamely demográfiai jelenség analízisét is /4/.

A történelmi demográfia szakkifejezést első ízben A. Petrov alkalmazta, elsősorban olyan művekre, amelyek a szlovák - magyar, szlovák - rutén, rutén - magyar és román határmenti területek lakosságának nemzetiségi összetételével foglalkoztak /5/.

A szlovák demográfia megalapozója és egyik legtermékenyebb művelője J. Sveton. Kutatásai kezdetekor elsősorban a soknemzetiségű Magyarország nemzetiségi problémái felé orientálódott. Foglalkozott továbbá Európa különböző vidékein élő szlovák lakosság számszerű fejlődésének értékelésével. Ezt követő művei átölelik a feudalizmus válságának korszakától, illetve a kapitalista fejlődés 18. század kezdetéről induló korszakot, majd a monopolkapitalizmust megelőző időszak lakosságának szociális és gazdasági strukturáját és a második világlátny utáni népességnövekedést. Műve szinte komplex módon jellemzi a népesedési törvényszerűségek sajátosságát a szlovák kapitalizmus fejlődése és később a kapitalizmusból a szocializmusba vezető átmeneti időszak példáján /6/.

A további kutatások egyik alapját képezte az a könyvalaktan megjelent kiadvány, amely egyes adó-kimutatások és a magyarországi lakosság 1715-1850 évek közötti összeírásait tartalmazta és megkísérelték az egész Szlovákia, illetve néhány város lakosainak számát vagy nemzetiségi összetételét megállapítani. E munka során több más forrást is felhasználtak: magyar egyházi összeírásokat, 1777-ből és 1778-ból származó status animarumot, kongregációs jegyzőkönyveket stb. Kiemelendő, hogy a szerzők nagy figyelmet fordítottak a lakosság osztály- és társadalmi strukturájának elemzésére /7/.

Szlovákia lakosságának 1861-1961 évek közötti fejlődését részletesen elemzi a Szlovákiáról megjelent háromkötetes honismereti összefoglaló munka harmadik kötete. Bemutatja a lakosság számszerű növekedését, nemzetiségi összetételét, a lakosság kor, osztály és foglalkozási megoszlását, valamint a települések fejlődését /8/.

S. Zlatos genealógiával foglalkozó rövid tanulmánya adatokat közöl olyan egyházi anyakönyvekről, amelyeket Szlovákia egyes vidéki plébániáin már az 1600-as években is vezettek /9/ és S. Révay és A. Kocsis/ová/ történeti demográfiai forrásként való felhasználását foglalták össze /10/.

E. Cimmermannová az egyházi anyakönyvek általános fejlődését összefoglalva közzétette a modori egyházközség hat falujának 1740-1760. évi népességnövekedésére vonatkozó kutatásait /11/.

Záhori lakosságának fejlődésével foglalkozó kutatás eredményeinek néhány részlete is megjelent, feldolgozva a 17. századot és a 18. század elejét, részletezve a születések és halálozások ingadozását, különös tekintettel az egyes gyermekhalál-okok nagyságának ingadozására és a falusi lakosság szociális strukturájának, összetételének fejlődésére /12/.

Az anyakönyvek szolgáltatotta adatokat J. Alberty is felhasználta a munkásosztály fejlődéséről írt terjedelmes munkájában. Feldolgozta Zólyom megye egyes plébániáinak keresztelési, temetési és házasságkötési anyakönyvi adatait a 18. század végéről és a 19. század első feléből. Ezeket az adatokat kiegészítette több megyei, egyházi és adó összeírással. Így a szerző nagy mennyiségű információt halmozott fel a lakosság természetes és tényleges növekedésre, szociális összetételére több más demográfiai mutatót is kidolgozva, amely ugyan kis területről szól, de hazánkban mégis egyedülálló /13/.

Figyelemre méltó A. Stránsky "Čierny Hron-i favágók a 18. század és a 19. század fordulóján" c. monográfiája is. Stránsky jelentette meg, illetve egészítette ki Š. Petruš Čiernobalocki plébános 19. század elejéről származó kéziratát. /A mű eredeti címe: Historico-statistica parochiae Nigro-Hronczensis sciagraphia anno 1818./ Petrus a Čiernobalocki plébánia anyakönyvei alapján feldolgozta az 1788-1813 évek közötti időszak természetes népmozgalmát. Az 1787-ben alapított plébánia születéseinek és korcsoportos halálozásainak idősorán kívül a népesség 1813. évi strukturáját is bemutatja /14/.

A történeti demográfiai kutatások terén mindezekig a városok társadalmi strukturájának szentelték a legnagyobb figyelmet, önálló tanulmányokban, vagy monográ-

fiák külön fejezeteiben. A leggyakrabban használt alapvető forrásanyag az adó-kimutatók, melyet a lakosság számának vagyoni és foglalkozási megoszlásának vizsgálatára használtak fel. Ezért általában a városok lakosságának azt a részét, amely szociális helyzete miatt nem fizetett adót, nem is vehették figyelembe. A monográfiák és tanulmányok közül elsősorban a kelet-szlovákiai városok és a közép-szlovákiai bányavárosok elemzései emelendők ki /15/.

További, gyakrabban feldolgozásra kerülő történeti demográfiai tárgyú elemzés a települések fejlődése. Ez a gazdag irodalom a legelső szláv településektől kezdve több évszázad településfejlődéseinek adatait mutatja be /16/, elemmezve a lakosság szociális rétegződését és lélekszámát is /17/.

A történelmi-demográfiai kutatások kiemelendő területét alkotják a gazdasági és politikai okokra visszavezethető vándorlások elemzése. P. Horváth "A jobbágyok Szlovákiában a 18. század első felében" című monográfiájának egyik terjedelmes fejezete foglalkozik a jobbágyok területi mobilitásával. Szerző az 1709-1711-es és 1739-1742-es évek pestisjárványainak történetével és következményeivel is foglalkozik /18/.

Részletesen elemzi a horvát kolonizáció múltját /19/, valamint általában a Szlovákia területén megfigyelhető vándorlási mozgalmat /20/.

Kitüntetett figyelmet szentel a szlovákok "dél vidékre" költözésének, különös tekintettel az 1720. évet követő esztendőkre /21/.

Megjegyzendő, hogy a jobbágyok Morvaországból Szlovákiába való költözésével elsősorban cseh kutatók foglalkoznak /22/.

F. Bielik munkája nyújt áttekintést azokról a kutatási eredményekről, melyek a szlovákok nyugatra vagy tengeren túlra történő kitelepedésével foglalkoznak /23/.

Összefoglalva a leírtak alapján úgy tűnik, hogy a szlovák népesség fejlődésével foglalkozó történelmi-demográfiai kutatásokhoz tematikailag kapcsolódó irodalom viszonylag gazdag. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezen munkák többségének nem az a fő célja, hogy a demográfiai fejlődés bizonyos összetevőit magyarázza, meghatározza, inkább a történelmi fejlődés más kérdései felé orientálódtak /24/.

Ezért egyes témakörök gyakrabban kerülnek feldolgozásra, mások pedig - mint például a lakosság alapvető demográfiai mutatói - Szlovákiában mind a mai napig szinte teljesen ismeretlenek.

JEGYZETEK

- /1/ A témához kapcsolódó irodalom: E. Maur tanulmányában található: La structure démographique de la Bohême après la guerre de trente ans; quelques aperçus. Historická demografie /Történelmi demográfia/ 1974, 7. 29-98. old.
- /2/ Dvoraček F.: Soutisky obyvatelstvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1754-1921. A lakosság összeírása Csehországban, Morvaországban és Sziléziában, 1754-1921. Československý statistický věstník /Csehszlovák Statisztikai Közlöny/ V-VII., Prága 1924-1926.
- /3/ Kárníková L.: Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914. A lakosság fejlődése a cseh területeken 1754 és 1914 között. Prága, 1965, 319 old.
- /4/ Stodola E.: Štatistika Slovenska, Szlovákia statisztikája. Turčiansky Szt. Márton 1912.
- /5/ Petrov A.: Neznámý rukopisní materiál pro historickou demografii Slovenska a Podkarpatské Rusi z r. 1864-65. Ismeretlen kézirat Szlovákia és Kárpátalja történelmi-demográfiájával kapcsolatban az 1864-1865-ös évekből; Pesti Frigyes Helység névtár. Seznam osad Uher. Popis a kritické ocenění. Magyarország településeinek jegyzete. Leírás és kritikus értékelés a Királyi Cseh Tudományos Társaság Közölyne 1. 1926, Prága, 1926, 93. old. Ugyanott: Příspěvky k historické demografii Slovenska v XVIII.-XIX. století. Adalékok a XVIII-XIX. századi Szlovákia történelmi-demográfiájához. Cseh Tudományos és Művészeti Akadémia, Prága, 1928, 327. old.
- /6/ Svetoně J.: Vyvoj obyvatelstva na Slovensku. Vyber z diela. Szlovákia lakosságának fejlődése. Válogatás. Epocha /Korszak/ kiadó, 263. old.
- /7/ Jansák S.: Slovensko v dobe uhorského feudalizmu. Szlovákia a magyar feudalizmus korában. Pozsony, 1932. Bokes F.: Obyvatel'stvo Slovenska na začiatku 19. storočia. Szlovákia lakossága a XIX. század elején. Szlovák Liga XVIII/1941, 16-20. old. Matulay C.: Kongregačný protokol Zvolenskej župy z r. 1506-1579. Zólyom megye kongregációs jegyzőkönyve az 1506-1579-es évekből. Történelmi tanulmányok, 11, 1966, 196-217. old.
- /8/ Szlovákia, Űd - 1. část, Nép - 1. rész, Obzor, Pozsony, 1974, 345-644. old.
- /9/ Zlatos S.: Zvýšený význam našich farských matrik pre dejepis. Plébániáink anyakönyveinek nagy történelmi jelentősége. Ielki Pásztor, 22, 1941, 208-211. old.
- /10/ Révay S.: Čo nám hovoria matriky Žilinského kraja. Mit mondanak Zsolna körzetének anyakönyvei. Zsilin-körzet Táj- és Országismereti Közölyne 3, 1959, 83-95. old. Kocsis A.: Pramenná hodnota cirkevných matrik. Az egyházi anyakönyvek forrásértéke. Szlovák Archivisztika, 16, 1981, 76-87. old.

- /11/ Cimmermannová E.: Matrika ako historický pramen. Az anyakönyv mint történelmi forrás. Történelmi Folyóirat, 22, 1974, 71-83. old.
- /12/ Kohútová M.: Vývoj obyvateľstva Radošoviec a okolia v polovici 17. storočia. Radosovec és környéke lakosságának fejlődése a XVII. század első felében. Történelmi Tanulmányok, 22, 1978, 251-263. old. Ugyanő: K vývoju obyvateľstva na Záhorí v prvej polovici 18. storočia. Záhorí lakosságának fejlődéséhez a XVIII. század első felében. Történelmi Tanulmányok 26, 1982, 111-130. old.
- /13/ Alberty J.: Formovanie robotnickej triedy v obvode Brezna. A munkásosztály kialakulása Brezno körzetében. Osveta kiadó, Martin, 433. old.
- /14/ Stránský A.: Drevorubači na Čiernom Hrone na rozhraní 18. a 19. storočia. Čierny Hron-i favágók a XVIII. század és a XIX. század fordulóján. A besztercebányai Középszlovákiai kiadó, 1969, 305. old.
- /15/ Gácsová A.: Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. a v prvej polovici 16. storočia. Bartza társadalmi strukturája a XV. században és a XVI. század első felében. Szlovák Tudományos Akadémia kiadója Pozsony, 1972, 195. old. Halaga O. R.: Právny, územný a populačný vývoj mesta Košíc. Kassa városának jogi, területi és népesség fejlődése. Kelet-szlovákiai kiadó, Kassa 1967, 134. old. Kazimir S.: Kremnica v 18. storočí. Kőrmöcbánya a XVIII. században. Szlovák numizmatika, 5, 1978, 125-141. old.
- /16/ Minác V.: Príspevok k osídleniu Bratislavskej brány v 7. a 8. storočí. Adalék a Pozsonyi Kapu VII. és VIII. századi betelepítéséhez. A Szlovák Nemzeti Múzeum Gyűjteménye - Historia, LXXII, 1978, 61-82. old. Uličný F.: Osídlenie Šariša v 13.-14. storočí. Sáros betelepítése a XIII. és XIV. században. Új áttekintések 12, 1970, 15-16. old.
- /17/ Ratkos P.: Osídlenie a hospodársky vývoj Horehronia do začiatku 18. storočia. A felső-Garam betelepítése és gazdasági fejlődése a XVIII. század elején. Szlovák néprajz, 13, 1965, 135-171. old.
- /18/ Horváth P.: Poddaný ľud na Slovensku v prvej polovici XVIII. storočia. A jobbágyság Szlovákiában a XVIII. század első felében. Szlovák Tudományos Akadémia kiadója, Pozsony, 1963, 326. old.
- /19/ Kucerová K.: Etnické zmeny na Slovensku od 16. do polovice 18. storočia. Etnikai változások Szlovákiában a XVI. századtól a XVIII. század első feléig. Történelmi folyóirat 31, 1983, 523-543. old.
- /20/ Zudel J.: Osídlenie a pohyb obyvateľstva na červenokamenskom panstve za Fuggerovcov v rokoch 1535-1583. A vöröskői uradalom lakosságának letelepedése és mozgása a Fuggerek alatt, az 1535-1583-as években. Történelmi folyóirat 13, 1965, 571-599. old. Horváth P.: Utcky poddaných na bánovskom a uhroveckom panstve v 16.-18. storočí. Jobbágyszökés a bánóci és uhroveci uradalomban a XVI-tól a XVIII. századig. Történelmi gyűjtemény, a Szlovák Tudományos Akadémia gondozásán 10, 1952, 184-220. old.

- /21/ Sirácky J.: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Szlovákok vándorlása a "Dél vidékre" a XVIII-XIX. században. Szlovák Matica, Martin 1971, 297. old.
- /22/ Obřslík J.: Sťahovanie moravských poddaných na Slovensko koncom 17. a v prvej polovici 18. storočia. Jobbágyok költözése Morvaországból Szlovákiába a XVII. század végén és a XVIII. század első felében. Történelmi tanulmányok, 4, 1958. 137-160. old.
- /23/ Bielik F.: Doterajšie výsledky a súčasný stav výskumu slovenského vystahovalec-
tva a dejín Slovákov vo svete. A szlovák kivándorlás és a szlovákok a világhoz
témakörben zajló kutatások eddigi eredményei és jelenlegi helyzete. Szlovákok
külföldön, 3, 1979. 108-117. old.
- /24/ Az irodalom részletes áttekintése: Kohútová M.: Výskum vývoja obyvateľ'stva na
Slovensku v predštatistickom období do roku 1850. A szlovák lakosság fejlődé-
sének vizsgálata a prestatistikai korszakban, 1850-ig. Történelmi folyóirat,
31, 1983, 437-445. old.

Разделение населения Трансильвании по этническому
и религиозному признаку от основания венгерского
государства до эпохи дуализма

/отрывок из рукописи работы автора
"История народонаселения Трансильвании"/

По-венгерски Эрдей Erdély - по-румынски Ардеал, Трансильвания /Ardeal, Transilvania / - по-немецки Зибенбюрген /Sibenbürgen/ название одного и того же географического края на языках трех народов. Документы на латинском языке периода средневекового венгерского королевства называют его Трансильванией, и с тех пор под этим названием упоминают этот край во всем мире.

В работе делается попытка обрисовать схематическую картину истории народонаселения Трансильвании за прошедший от основания венгерского государства /конец 1X века/ до эпохи дуализма /1867 г./ почти тысячелетний период, уделяя особое внимание процессу формирования разделения по трем этникумам. В начале этого бурного периода Трансильвания являлась управляемой со стороны средневекового венгерского королевства провинцией, с конца XV1 века - самостоятельным княжеством, затем коронной землей Габсбургской империи, с середины XIX века Трансильвания снова соединяется с Венгрией и наконец, после заключения мирного договора после окончания первой мировой войны, вот уже почти 70 лет - часть Румынии.

Подчеркивая, что значительная часть относящихся к этому периоду ценных источников лежит необработанной в архивах, работа ограничивается показом и критическим анализом лишь опубликованных источников.

В работе делается указание на поднятую уже до ранга настоящей национальной идеологии теории так называемого "сохранения дако-романского элемента", которая беспопыточно заявляет, что образовавшийся посредством смешения исконного населения даков и покоривших их римских колонистов румынский народ более двух тысяч лет непрерывно проживает в Трансильвании. В то же время делается ссылка и на то, что избегающая национального субъективизма историческая литература обычно не считает доказанной латинизацию даков и в еще меньшей степени то, что за прошедшие между отступлением римских колонизаторов из Дакии /271 г. н.э./ и XIII веком почти тысячу лет на территории Трансильвании проживал бы какой-либо говорящий на латинском языке народ.

В конце 1X века поселяющиеся в Трансильвании венгры обнаружили здесь главным образом остатки распыленных славянских народностей. Первые группы немцев, которых позднее в целом называли "саксонцами", были приглашены в XII веке венгерским королем Гезой II и поселены на незаселенных территориях южных приграничных областей /desertum/. В XIII веке саксонцы, пополнившиеся новыми поселенцами, образовали на так называемой Королевской земле /Királyföld - Königsboden/ закрытый этнический блок.

Первая достоверная грамота, которая упоминает румын на территории Трансильвании, происходит из 1222 г. Их эпизодические появления, вероятно, можно отнести к концу XII века, однако отсутствие письменных источников не исключает возможность проживания румын в районе Южных Карпат уже в конце 1X столетия.

Несомненно, что с начала XIII века в Трансильвании проживают три большие народности, определяющие этническую картину этого края в новое время: венгры /секей/, немцы

/саксонцы/ и румыны. Однако о численности населения и о его этническом разделении можно только предполагать – часто противоположным образом – на основании известных доселе источников /главным образом церковные переписи/.

Опираясь на рентный регистр папы римского 1332–37 гг. См. Паску предполагал, что численность православного населения /ортодоксального/ насчитывала 300 тыс. человек, число римских католиков – 200 тыс., причисляя однако к Трансильвании как таковой население Баната, Кёрёша и Марамароша. По его мнению, православное население, которое составляли только румыны, насчитывало 60% всего населения этого региона, в то время, как католическая часть населения, образуемая венграми, секей и саксонцами, в целом составляла 40%. В своих более поздних работах, на основании этого же источника, он оценивал население этой территории в 700 тыс., позднее – в 900 тыс., а соотношение румынского населения – в 60–65%.

Элемер Маюс определяя население строго понимаемой территории Трансильвании как таковой в конце XV века в 425 тыс. Из более поздних источников подтверждается реальность его подсчетов, что из этого венгерское население составляло 255 тыс. /60%/, румыны – 100 тыс. /24%/, немцы /саксонцы/ – 70 тыс. /16%/.

Из описания Антала Веранчица /Antonius Wrancius/ вытекает, что в конце XV1 века румыны составляли всего 1/4 часть населения.

Молдавский воевод Василе Лупу писал около 1650 г. турецкому султану, что более 1/3 части населения Трансильвании уже составляют румыны, что однако – учитывая политическую цель этого сообщения – можно рассматривать несколько преувеличенными.

Самый значительный сдвиг в этническом составе Трансильвании в пользу румын произошел в течение XVIII века, что объясняется только значительной румынской иммиграцией. Из-за отсутствия соответствующих непосредственных данных, используемых исторической демографией так называемой "метод весов" показывает, что между 1720 и 1786 г. в Трансильвании действительный прирост населения более, чем на 200 тыс. человек, превышал реально предполагаемый естественный прирост.

Таким образом, позитивный миграционный баланс румынского населения может минимальным образом составлять эту величину, поскольку ни о венгерской, ни о немецкой, ни о какой другой более значительной иммиграции нет данных.

Проводимая в 1786 г., во время правления Иосифа II, перепись населения, которая с учетом всех слоев населения по характеру приближалась к современным переписям населения, не останавливаясь ни на этнических, ни на вероисповедальных отношениях. Опираясь на церковные данные того времени, Й.Леонард и Й.Бенини соотношение румын определяли в 49,9%, соотношение венгров /вместе с секей/ – в 32,1%, соотношение немцев – в 12,9%. Однако по подсчетам Й.Сёллнера румыны составляли 30,5% населения, а венгры – 49,7%.

Ссылаясь на последние подсчеты, прогрессивный румынский социолог П.Сучу в своей опубликованной в 1925 г. работе стремился раскрыть перед расширившимся кругом румынской интеллигенции сложившуюся общественно-экономическую реальность.

Проведенная органами австрийского самодержавия в 1850–51 гг. перепись населения впервые учитывала этнический и вероисповедальный состав населения. Согласно официально опубликованным результатам, соотношение румын повысилось до 59,5%, в то время как венгры составляли 26,8%, немцы – 9,3%, и выделялась высокая доля цыганского населения /3,8%/.

В конечном итоге в перепись были включены и данные территории Партиума /Средний Солнок, Красна, область Заранд и местность Кёвар/, как и в представленных далее дан-

ных.

Во время новой переписи населения 1857 г. велся опрос только относительно вероисповедания. Учитывая характерную для Трансильвании тесную связь этника и вероисповедания, на основании вероисповедания достаточно надежно можно судить о национальном составе населения, хорошим примером чего является то, что между официальными национальными данными и определенными на основании религиозной статистики этническими данными расхождения незначительны, и большинство из них объясняется отдельными /незначительными по числу/ исключительными религиозными приверженностями.

В главе "Естественное движение народонаселения в зеркале церковных метрических книг" указывается на методические ошибки Н.Джурджу, который в своем исследовании пытался доказать превосходство плодovitости румынского населения по сравнению с венграми. Опираясь на опубликованные Л.Рейсенбергером материалы, он вычислил из записей рождений и смертей в церковных метрических книгах, сделанных за прошедшие между двумя переписями населения 1850 и 1857 гг. почти 7 лет, что индексы рождений и естественного прироста католиков и реформатов венгерской национальности были выше, чем у румынского населения греческо-католического или православного вероисповедания.

Поскольку в течение переписи населения 1869 г. этнические отношения не выяснились, заключительная глава исследования приводит определенные на основании статистики вероисповедания данные: 57,5% румыны, 28,2% венгры, 8,8% немцы.

Материалы к истории традиции одного ребенка в семье в районе Орманшаг на основе семейно-реконструкционного анализа метрических книг деревень Вайсло и Бешенце

Южно-задунайский микрорегион Орманшаг состоит из 40 с небольших населенных пунктов. Население здесь реформатского вероисповедания. Крестьянское население этого района до недавнего прошлого характеризовалось отличающейся от окружения материальной и духовной культурой. Уже в первой половине XIX века обращало на себя внимание то, что в семьях Орманшага рождалось мало детей, и это объяснялось распространенным использованием различных методов ограничения рождаемости.

В работе методом реконструкции семьи обрабатываются метрические книги двух орманшагских деревень – Вайсло и Бешенце. Было установлено, что численные соотношения брачной плодovitости по возрастам, интервалы между родами, возраст в момент рождения последнего ребенка и исчерпанное число детей в семьях – все это позволяет прийти к выводу, что в меньшинстве заключенных в 1747–1790 гг. браков также вероятно имело место ограничение рождений. Однако в когортах, заключивших браки в 1791–1820 гг., в 1821–1850 гг. и в 1851–1895 гг., ограничение рождаемости уже все больше распространяется, хотя и в самой последней когорте встречаются такие супружеские пары, которые или совсем не прибегают или прибегают в очень небольшой степени к ограничению рождений.

За рассматриваемые полтора столетия возраст лиц заключения первый брак был низким, и значительное большинство женщин вступило в брак. Таким образом западноевропейский образец брака / pattern / не проявлялся.

Смертность за эти полтора столетия едва улучшилась, то есть она не явилась причиной, вызвавший распространение ограничения рождений.

Широкое распространение ограничения рождений в период, намного предшествующий развитию промышленности и распространению современного мышления /секуляризации/, можно

объяснить приспособлением к экономическим и общественным условиям. Во второй половине XVIII века перед крепостным крестьянским населением Орманшага закрылись возможности экономической экспансии и общественного подъема, население этого края не могло увеличивать размеры своих хозяйств, в отсутствие рынка не могло перейти к более интенсивному земледелию. Поэтому большее число детей по мере необходимости приводило к дроблению владения /существовала система наследования путем раздела/, обуславливало обеднение последующего поколения. Этому пытались избежать в крестьянских семьях путем ограничения рождений внутри брака. Таким образом ограничение рождений вело к результату, похожему на западноевропейский образец брака, к ограничению размножения.

Схема возрастания роста детей в Восточной и Центральной Европе в XVIII веке

Статья исследует связь человеческого организма, роста тела и питания в различных провинциях Габсбургской монархии в XVIII веке. Источники относительно роста тела мальчиков и подростков предоставляют сохранившиеся документы военных школ, академий и сиротских домов конца XVIII – начала XIX века.

На основании этого подтвердилось, что рост родившихся в 40-ые годы XVIII века вначале увеличивался. Однако этот процесс у родившихся в 60-ые годы XVIII века генераций обратился. Таким образом, подтверждается вывод о том, что повышение цен на пшеницу во второй половине XVIII века неблагоприятно сказалось на жизненном уровне, на количестве и качестве питания. Следует подчеркнуть, что сокращение роста тела не является последствием развития промышленности или наполеоновских войн. Ведь сокращение роста предшествовало этим двум процессам. Автор подчеркивает, что сокращение качества питания можно связывать с ускорением роста населения. В результате этого приходящиеся на одного человека сельскохозяйственная продукция и потребление сократились, если принимать то, что в XVIII веке фактор живого труда характеризовался сокращающейся тенденцией.

Статья подробно останавливается на изменениях роста тела молодого поколения в различных провинциях Габсбургской монархии XVIII века и в разных общественных, в первую очередь аграрных слоях населения.

ИСТОРИКО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ЧЕХОСЛОВАКИИ

BREAKDOWN BY ETHNIC AND RELIGION OF THE POPULATION
OF TRANSYLVANIA FROM THE FOUNDATION OF THE HUNGARIAN STATE TILL THE AGE OF
DUALISM

/Details from the manuscript of the author entitled
Population History of Transylvania/

Summary

Erdély in Hungarian - Ardeal, Transilvania in Roumanian - Siebenbürgen in German: the same geographical area in the language of its three nations. The documents written in Latin of the Hungarian kingdom of the Middle Ages mention it by the name of Transylvania and since that time it has been known by this name.

The study endeavours to give a sketch of the almost one thousand year of history in Transsylvania's population history from the foundation of the Hungarian state /late 9th century/ till the age of dualism /1867/ with special attention to the development process of the three fold ethnic division. At the beginning of this stormy age it was a "Transsylvanian" region of the medieval Hungarian kingdom governed as a province, from the end of the 16th century an independent principality, lateron the crown province of the Hapsburg empire, in the middle of the 19th century it reunites with Hungary, finally, since the peace treaty signed after World War I - almost for 70 years - it has been a part of Roumania.

Stressing the fact that a considerable part of the valuable sources relating to the age are preserved unprocessed in the archives. The present study is restricted only to the presentation and critical analysis of the published sources.

The paper refers to the theory of the so called "Daco-Rumanian continuity" raised to the rank already of a realistic national ideology declaring in an authoritative tone that the Rumanian people originating from the amalgamation of the original inhabitant Dacians and the conquering Roman colonists have been living without interruption in Transsylvania for more than two thousand years. Reference is made also to that the historical literature which is exempt from national partiality does not generally consider the Latinization of the Dacians as provable and even less that during the period of almost one thousand years that elapsed between the withdrawal of the Roman colonists from Dacia /A.D. 271/ and the 13th century, a population speaking some Latin, or neo-Latin language would have lived in the territory of Transsylvania.

Hungarians who settled in Transsylvania at the end of the 9th century found mainly scattered population fragments of Slavic origin in this territory.

The first groups of Germans lateron generally called "Saxons" were invited by Géza II, settling them to the uninhabited Southern border /desertum/. The Saxons growing with new settlers in the 13th century constituted a closed ethnic block in the so called King's land /Königsboden/.

The first authentic document mentioning Rumanians in the territory of Transsylvania dates from 1222. Their scattered appearance can be put by the end of the 12th century, but the lack of written documents does not exclude that Rumanians could have lived in the Southern Carpathians from as early as the 9th century.

Although it is without any doubt that the three great groups of people, the Hungarians /Székelys/, the Germans /Saxons/ and the Rumanians, determining the ethnic image in the new age are already present in Transsylvania from the beginning of the 13th century, conclusions to the number and ethnic composition of the population can be drawn on the basis of the sources known so far /mainly on the basis of surveys carried out by the church/, only by various estimations, which are frequently contradictory.

On the basis of the Papal tithes list of 1332-37 St. Pascu estimated the number of those of Greek Orthodox religion to 300 000 and the number of those of Roman Catholic religion, adding however the population of Bánát, Kőrösvidék and Máramaros to the actual territory of Transsylvania. According to him those of Orthodox religion, who were all Rumanians, amounted to 60 % of the population of this territory, whereas the Hungarians, Székelys and Saxons of Roman Catholic religion amounted altogether to 40 %. In his later studies, on the basis of the same source, he estimated the population of this territory to 700 000, later on to 900 000, and the proportion of the Rumanians to 60-65 per cent.

Elemér Mályusz estimated the population of the strictly speaking Transsylvania at the end of the 15th century to 425 000. On the basis of later sources, according to an estimation that can be considered as realistic 255 000 /60 %/ were Hungarians, 100 000 /24 %/ Rumanians and 70 000 /16 %/ Germans /Saxons/.

It turns out from the description of Verancsics Antal /Antonius Wrancius/ that at the end of the 16th century no more than one quarter of the population could have been Rumanian.

Vasile Lupu, voivode of Moldavia wrote to the sultan around 1650 that over one third of the population of Transsylvania was Rumanian, which - in view of the political objective of the information - can be regarded as somewhat exaggerated.

The most important shift in the ethnic composition of Transsylvania in favour of the Rumanians takes place in the course of the 18th century, which can be explained by the significant Rumanian immigration. In lack of relevant direct data it is indicated by the so called "balance-system" applied by historical demography that the actual growth of the population in Transsylvania between 1720 and 1786 exceeded by more than 200 000 persons the realistically presumable natural growth.

Minimally, the positive migration balance of the Rumanians can be put to this amount, since there are no data available on the more significant immigration either of Hungarians, Germans or other people.

The population census carried out by Joseph II in 1786 - approaching the character of modern population censuses by surveying all strata of the population - did not take into consideration either the ethnical or the religion relations. On the

basis of contemporary data of the Church J. Leonhard and J. Benigni estimated the rate of the Rumanians to 49,9 %, that of the Hungarians /together with the Székelys/ to 32,1 % and that of the Germans to 12,9 %. At the same time, however, J.Söllner estimated the rate of the Rumanians to be no more than 30,5 % of the population, that of the Hungarians to 49,7 %.

The Rumanian sociologist of progressive mind, P. Suciu, in his study published in 1925, referring to the latter estimations, intended to raise the sense towards socio-economic realities among the intellectuals of the extended Rumania.

The population census carried out by the organs of the Austrian despotism in 1850/51 was the first to take into account the composition of the population by ethnics and religion. According to the final results published officially the rate of the Rumanians increased to 59,5 %, whereas the rate of the Hungarians was 26,0 %, that of the Germans was 9,3 % and the rate of the gipsies was striking high /3,8 %/.

The final results also include the data of the Partium /Közép-Szolnok, Kraszna, Zaránd county and Kővár environment/, similarly to the data series to be made known in the following.

On the occasion of the population census carried out in 1857 the respondents were interviewed only about their belonging to a given religion. In view of the close connection of the ethnic and religion in respect of Transsylvania, on the basis of the religious belonging reliable conclusion can be drawn to the nationality composition of the population. A good example for this is that between the official nationality data of 1850 and the ethnical data estimated on the basis of the religion statistics there are hardly any differences, and they can be explained mainly by some irregular religious belongings /of insignificant number/.

The chapter entitled The natural vital events in the light of the registers of the churches indicates the errors of methology of N. Giurgiu who tried to prove the dominance of the Rumanians in fertility over the Hungarians. On the basis of the data published by L. Reissenberger he calculates on the basis of the number of births and deaths registered in the church registers during the almost 7 years between the two population censuses held in 1850 and 1857, that the birth and natural growth index of the Roman Catholic and Calvinist people of Hungarian nationality was higher than that of the Rumanians of Greek Catholic and Orthodox religion.

Since no question was put on the ethnic relations in the course of the population census of 1869 either, the closing chapter of the paper publishes the data estimated on the basis of religion statistics: 57,5 % Rumanians, 28,2 % Hungarians, 8,8 % Germans.

ADDITIONS TO THE "SINGLE CHILD" HISTORY IN ORMÁNSÁG ON THE
BASIS OF THE FAMILY RECONSTRUCTION STUDIES OF THE CALVINIST REGISTERS
OF VAJSZLÓ AND BESENCE

The Ormánság micro-region in South Transdanubia consists of 40 and some villages. The population belongs to the Reformed Church. Financial and intellectual culture separating from the environment characterized the peasantry till the recent past. As early as in the first half of the 19th century attention was paid to the phenomenon that the number of children born in the families in Ormánság is very low and this was explained by the extended application of various methods of birth control.

The study elaborated the Calvinist registers of two villages in Ormánság, i.e. of Vajszló and Besence with the method of family reconstruction. The study stated that the married age specific fertility rates, the intervals between births, the year of the birth of the last child and the completed child number of families all indicate that in a minor part of the marriages concluded between 1747 and 1790 there must have been some birth control, but in the cohorts married between 1791 and 1820, 1821-1850 and 1851-1895 birth control was more and more extended, although even in the last cohorts there were married couples who did not apply birth control, or to a very small extent.

In the investigated one and a half century was the age of first marriage very early and the majority of the women married. The marriage pattern of West Europe was not to be observed.

In this one and a half century mortality hardly improved, thus it could not have been the first reason of the extension of birth control.

In the period much preceding industrialization and extension of modern thinking /secularization/ birth control that spread on a wide scale can be explained by the adjustment to the economic and social conditions. In the second half of the 18th century the possibilities of economic expansion and social rise were closed for the feudal peasant population in the 18th century, they could not increase the territory of their farms, in lack of markets they could not switch over to a more intensive cultivation. Therefore, the greater number of children led necessarily to the division of the land wealth /a divided inheritance system was in force/, and caused the impoverishment of the following generation. The peasant families tried to avoid this by birth control applied within the marriage. Thus the birth control led to a result similar to the marriage pattern in West Europe, i.e. to the restriction of population growth.

GROWTH SCHEMES OF CHILDREN'S BODY HEIGHT
IN EAST-MIDDLE EUROPE IN THE 18th CENTURY

The paper investigates the interrelation between human stature, body height and nutrition in the various provinces of the Hapsburg empire in the 18th century. Sources relating to the body height of boys and teenagers are provided by the documents of late 18th century, early 19th century military schools, academies and orphans' homes that survived in archives.

On the basis of these documents it can be confirmed that the body height of those born in the 1740s was growing in the beginning. However, this process turned with the generations born in the 1760s. Thus the experience can be confirmed according to which the price increase of cereals exerted an unfavourable influence on the living standard, resp. on the quality and quantity of nutrition. It is to be stressed that the decrease of body height is not a consequence of industrialization and of the Napoleon wars. Namely the decrease of the body height preceded both processes. The author stresses that the decrease in well-nutrition can be interrelated with the acceleration of population growth. Namely, because of this there was a decrease in the per capita agricultural production and consumption, if we accept that in this sector the live labour factor was characterized by the decreasing yield in the 18th century.

The paper offers a detailed insight into the juvenile body height changes that took place in the various social, first of all agrarian strata and in the various provinces of the 18th century Hapsburg empire.

HISTORICO-DEMOGRAPHIC RESEARCHES IN
CZECHOSLOVAKIA

Statisztikai Kiadó Vállalat
Felelős vezető: Kecskés József igazgató
Nyomdaüzem - 88-5804-10
Formátum: A/4 Terjedelem: 17 /A/5/ iv